

De bevrijding van Bergeijk van dag tot dag¹

Op papier gezet door Frans Tilborghs

Bewerkt door Ad Tilborghs, met dank aan prof. dr. ir. J.F.M. (Judith) Masthoff, die de documenten ontdekte en ons ter beschikking stelde.

Frans Tilborghs (staand tweede van links)

Bij toeval werden vorig jaar zes getypte velletjes ontdekt in een oud cursusboek van Frans Tilborghs. Dat typewerk ging over de dagen rond de bevrijding van Bergeijk. Die vroege bevrijding had Bergeijk te danken aan zijn prominente ligging op de route die de geallieerden hadden gekozen voor de 'Operatie Market Garden'.

In september 1944 leek de geallieerde opmars tot een snelle nederlaag van de Duitsers te leiden. 'Het uur der bevrijding heeft geslagen', sprak premier Gerbrandy voor Radio Oranje. Zoals genoegzaam bekend, stokte de opmars richting Berlijn bij de slag om Arnhem (A Bridge Too Far) en werden in 1944 alleen Limburg, Noord-Brabant en Zeeland bevrijd. Voor de rest van Nederland volgde de lange Hongerwinter.

Sigaren

Peter Francis Josephus (Frans) Tilborghs, geboren te Bergeijk op 18 maart 1912, was de zoon van Hein Tilborghs (1882-1961). Veel oudere Bergeijkenaren herinneren Hein nog als een gemeenteraadslid dat niet op zijn mondje was gevallen. Ook als sigarenfabrikant wist hij zijn weg in de Bergeijkse gemeenschap te vinden.

Frans werkte, evenals zijn broers Janus (geb. 1910) en Sjef (geb. 1913), in de sigarenfabriek van hun vader: Tilenzo (TILborghs EN ZOnen). Niet als sigarenmaker maar als 'bedrijfsleider', zoals het arbeidsregister uitwijst. Met zijn broer Janus (ook als bedrijfsleider geregistreerd) doorkruiste hij regelmatig het land met een koffer vol monsters van Tilenzo-sigaren.

¹ Dit artikel verscheen in De Keersopper, jaargang 14, nr. 55, september 2019.

In het voorjaar van 1943 moest de sigarenfabriek sluiten omdat de aanvoer van ruwe tabak nagenoeg was stilgevallen. Het toch al uitgedunde personeelbestand kreeg ontslag aangezegd. Ook Frans kwam daardoor zonder werk. Janus en Sjef niet, want die werkten niet alleen voor de fabriek maar waren in Bergeijk ook nog actief als brievenbesteller bij de PTT.

Werkloosheid betekende tijdens de bezetting dat je ingezet kon worden voor de Duitse oorlogsindustrie (Arbeitseinsatz). Goedschiks of kwaadschiks. Tientallen sigarenmakers bij de Hofnar en Willem II in Valkenswaard, onder wie ook mensen uit Bergeijk, hebben dat aan den lijve ondervonden.

Om tewerkstelling in Duistland te voorkomen, nam vader Hein zijn zoon Frans mee naar Gilze-Rijen, naar de burgemeester aldaar, Jan Klardie. Die was eerder in de periode 1930-1941 burgemeester van Bergeijk geweest. Als voorzitter de van gemeenteraad had hij jarenlang de degens gekruist met de voorman van de fractie 'lijst Tilborghs'. Twee jaar na zijn vertrek ontmoette de oud-burgemeester van Bergeijk voor het eerste weer eens een Bergeijkenaar, in de persoon van Hein Tilborghs. Klardie kon voor Frans een baantje regelen op het Distributiekantoor in Gilze-Rijen waardoor hij niet meer voor Arbeitseinsatz in aanmerking kwam. Dit verklaart dat in de eerste regel Frans typte: "2 sept. Thuiskomst van Gilze om zeven uur."

'Elkaar gevonden'

Maar er was in Gilze-Rijen met Frans gelukkig meer aan de hand. Tijdens zijn verblijf daar kreeg hij, 31 jaar oud, een relatie met de vijf jaar jongere Nel Jacobs, geboortig van Goirle. En dat bleek niet zomaar een relatie te zijn. Ze hadden – zoals dat in die tijd zo mooi heette – 'elkaar gevonden'. Op 10 september typte hij: "Tracht naar Gilze te rijden, maar keer terug omdat het niet veilig is." Na de bevrijding was dat geen probleem meer. In 1946 trouwden Frans en Nel in Gilze-Rijen. Via Bergeijk kwamen ze uiteindelijk in Geleen terecht, waar ze met sigarenmagazijn Maurits de kost verdienden.

Een macht van toestellen

Hieronder volgen de zes getypte velletjes waarin Frans verslag doet van zijn belevenissen rond de bevrijding van Bergeijk. Het typewerk is 'in het gezet'. Typefouten zijn – waar zinvol- gecorrigeerd. Aanvullende informatie staat tussen haakjes [...].

[1^e blad]

2 sept. Thuiskomst van Gilze om zeven uur.

3 sept. Vele Duitse soldaten komen sinds enkele dagen vanaf België.

4 sept. Vaders verjaardag. Bericht B.C.C. ([BBC?]: het Engelse leger heeft Breda bereikt.

5 sept. De mare als dat Breda bezet zou zijn heeft het gevolg dat de vliegvelden Eindhoven en Gilze en Rijen de lucht ingaan, grote en zware ontploffingen voorafgaande met grote lichtzuilen zijn hier goed waar te nemen.

6 sept. Bericht als zou Breda bezet zijn wordt door de B.N.O.[?] tegen gesproken. Hier in Bergeijk komen Duitse soldaten liggen van de SS division Adolf Hitler Pantzerbrigade. Deze komen vanuit België Herentals.

7 sept. D[onderdag]. De Duitsers verlaten zo zachtjes aan Bergeijk. Radio meldt: de Engelsen hebben Bourg-Leopoldsburg bereikt.

8 sept. V[rijdag]. Om half een 's nachts trekken hele colonnes auto's en gevechtswagens, kanonnen en geschut en motors voorbij. Plots stopt er een gevechtswagen, de Duitse soldaten vliegen er af en als razende gaat het hier op de naastbij zijnde voordeuren, na ze een paar keer hard er tegen geslagen hebben, worden ze tot de orde geroepen, beklimmen weer hun wagen en dan gaat het weer verder. Toch gaan er overdag nog richting van de grens. Steeds wordt daar nog geschoten.

9 sept. Z[aterdag]. Steeds maar soldaten en willen allemaal een Fahrrad. Het blijft maar een op en neer sjouwen.

[2e blad]

10 sept. Tracht naar Gilze te rijden, maar keer terug omdat het niet veilig is. Niet verder als Hoogeloon Sjef van Besouw. Overal worden fietsen gevorderd. Voorpatrouilles van het Engelse leger bereiken de Hollandse grens aan de Bergeijkse Barrière om negen uur 's avonds.

11 sept. Grote vreugde heerst er reeds omdat het bevrijdingsleger zo nabij is. Vele Bergeijkenaars gaan reeds naar de Engelsen kijken en maken reeds kennis met hen. Wachtmeester Heethuis meldt zich aan en met een pantserwagen wordt hij naar het hoofdkwartier vervoerd. De gehele dag zijn de mensen hier in blijde verwachting, maar de troepen [komen] nog niet opdagen.

12 sept. Nog steeds staan de Engelsen aan de grens. Veel Duitse soldaten komen hier door en doen alle op de grens aan. Schermutselingen met de Engelsen vinden reeds plaats.

13 sept. W[oensdag]. Nog steeds komen er Duitse soldaten. Er wordt zo zachtjesaan een zware strijd voorbereid.

14 sept. D[onderdag] Een zware slag van tanks tegen tanks wordt er geleverd, zeer vele Duitsers vechten tot de dood. 700 dood en 700 gevangenen raakte de Duitser kwijt. De gehele dag werd en veel en hard geschoten.

15 sept. V[rijdag]. De Duitsers zijn woedend. Alles wat ze maar mee kunnen en rijdbaar is wordt door hen opgevorderd. De gehele dag door hoort men de mitrailleurs en kanonnen.

16 sept. Z[aterdag]. Wederom zo'n donkere dag. De Duitsers rijden af en aan, nog steeds zitten de Engelsen aan de grens, zo nu en dan iets dieper doordringend, maar dan trekken ze ook weer terug op België.

[3^e blad]

17 sept. Z[ondag]. Tamelijk rustige nacht. Om kwart voor elf komen vele vliegtuigen over, op vele hoeken wordt reeds gebombardeerd. Twee vliegtuigen storten brandend omlaag, uit een toestel dat rechtsomkeert maakte, springen vijf parachutisten. Alles bij elkander is het een prachtig en een overmooi gezicht dat op en neer vliegen en met overal trossen zilverpapier in de lucht. Dit duurt zowat tot een uur of kwart over twaalf, daarna is het weer stil tot half twee, dan komen we weder vliegtuigen, maar nu zijn het er met die dubbele staarten, een macht van toestellen hangt boven Bergeijk. Om twee uur wordt begonnen met bombarderen en mitrilleren. Bommen vallen overal in het rond, granaten suizen en fluiten over de huizen, het is alsof een hel is uitgebroken, dit houdt tot vier uur zo aan. De gehele Luikerweg is onderhanden genomen en nu zakt het stilletjes aan op Valkenswaard aan.

Boven op de fabriek kijkende zien wij het over de gehele Luikerweg roken, en nog steeds opereren de vliegtuigen. Telkens in scheervlucht duiken ze op de Luikerweg en af en toe mitrillerende. Dit houdt tot 's avonds aan. Overal hoort men het schieten en het knallen van het steeds maar aanhoudende zware geschut.

In Bergeijk komen de granaten neer op de Lijnd richting Hofnar-sigarenfabriek. Ook op het Loo huis van A. Lommers en richting de kerk. Overal was materiële schade maar gelukkig geen slachtoffers. Mijn huis is ook zwaar gehavend, een voltreffer in het huis, drie vlak bij de voordeur en een achter bij de bijkeuken.

[4^e blad]

18 sept. M[aandag]. Een tamelijk rustige nacht. Zware tanks horen wij over de Luikerweg rollen, en er wordt geweldig geschoten. In de voormiddag komen een paar granaten neer op de Lage Berkt. Bij Kuk een vrouw dood, de dochter zwaar gewond. Heethuis die zich een week geleden heeft gemeld bij de Engelse Strijdkrachten komt met een Hollands-Engelse soldaat De Vries voor enkele uurtjes thuis. Velen gaan kijken naar de Barrière en naar de Borkelscheweg. (Brug gebombardeerd). Een file van wagens en tanks trekken voorbij, overal in de rondte hebben reeds Engelsen hun bivak opgeslagen.

19 sept. D[insdag] De Engelsen doen hun intocht in Bergeijk onder groot gejuich en gejubel. Wij zijn bevrijd, direct overal oranje en vlaggentooi. Eindhoven wordt door de Duitsers gebombardeerd, er vallen ruim tweehonderd doden.

20 sept. De P.A.N. [Partisanen Actie Nederland; een in maart 1944 ontstane illegale groepering, gericht op sabotage en gewapend verzet]: zet zich in actie. Opgehaald worden; Overzet, Van Winckel, Wichard, Lommers, Verhoeven, Slegers, De Rooij, Van Veldhoven, Sl... [kennelijk –opnieuw-Slegers]

Ceelen meldt zich als oud militair bij de P.A.N. De fanfare de Echo der Kempen geeft een uitvoering op de kiosk en trekt daarna door de straten.

20 sept. W[oensdag]. Een stroom van voertuigen en tanks trekken voorbij. De opmars van de geallieerden gaat goed.

Dienst van twee tot zes uit bewaking gemeentehuis. Massa vliegtuigen komen over. Radio's mogen worden afgehaald.

21 sept. D[onderdag]. Nog steeds trekken hele colonnes gemotoriseerde troepen voorbij. Wachtdienst van vier tot acht uur. Vrijlating van Slegers en Van Veldhoven.

(Screenshot) De geallieerden trekken door Bergeijk.

Links, buiten beeld, het gemeentehuis van Bergeijk. Boven de zijgevel van slagerij Sengers, dan café de Postduif, daarna het geboortehuis van Frans Tilborghs.

[5e blad]

22 sept. V[rijdag]. Opruimingsdienst van negen uur tot vier uur grens Nederland – België aan de Barrière van de door de Duitse soldaten achtergelaten munitie en andere projectielen. Nog steeds trekken de Engelse colonnes Nederland binnen.

23 sept. Z[aterdag]. Patrouilledienst van vier tot acht in de voormiddag. 't Loo – Broekstraat met Baken en Van Woerkum.

Namiddag met Pierre naar Lommel brug langs het kanaal en door de bossen naar de Barrière. Ontzettend veel vliegtuigen komen over. Het doortrekken van de Engelse gemotoriseerde troepen houdt nog steeds aan.

24 sept. Ziek. Blijf zowat de hele dag in bed. De gehele dag is het een onophoudend trekken der Engelsen.

25 sept. M[aandag]. De gehele dag slecht regenachtig; steeds maar troepen.

26 sept. D[insdag]. Een aanvang wordt gemaakt om het huis op de Lijnd te repareren.

27 sept. W[oensdag]. Sjef van Besouw komt ons eens opzoeken.

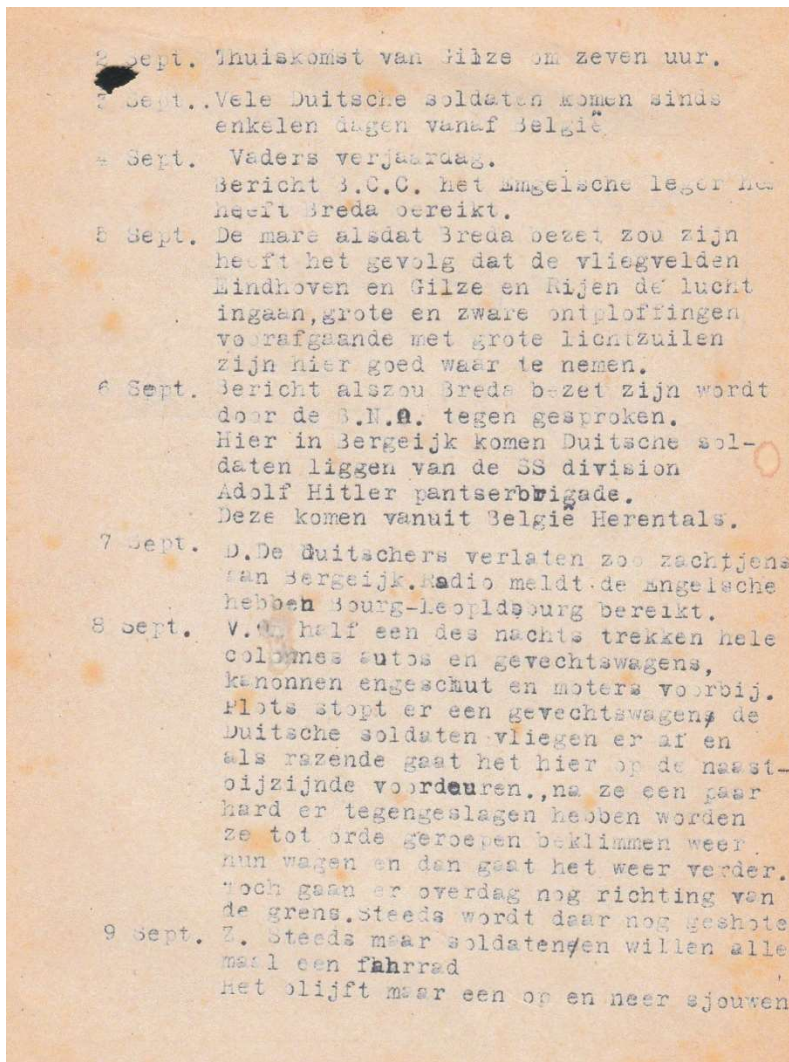
28 sept. D[onderdag]. Een ongeluk met de opruimingsdienst van de P.A.N. op de Weebosch; een dode, drie zwaar gewonden te weten Beenen dood, Kwinten en Anthonus zwaar gewond.

29 sept. V[rijdag]. nog meer troepen die passeren.

30 sept. Z[aterdag]. Het trekt en het blijft maar trekken.

[6^e en laatste blad]

- 1 okt. Z[ondag]. Goed weer met tussenpozen regen. [naar] Eersel met Janus [zijn broer].
2 okt. M[aandag]. Reusel is ook bevrijd. Slag om Arnhem mislukt; van de 6500 komen er maar 2000 terug.
3 okt. D[insdag]. De opgehaalde personen worden met een wagen naar Eindhoven getransporteerd, te weten Wichard, Overzet, Van Winckel, Van Rooij, Verhoeven, Slegers, Lommers, Sl...
4 okt. W[oensdag]. Kuijken wordt weer opgehaald. Revolutie in België [doorgehaald]. Steeds meer troepentransporten.
5 okt. D[onderdag]. De opgehaalde personen van Luijkgestel en Kuijken van Bergeijk worden hedenochtend naar Eindhoven getransporteerd. Vele jagers vliegen over Bergeijk.
6 okt. Met vader naar Eindhoven binnendoor. Ordedienst der Blauwe Jagers, Emmasingel. [Na de bevrijding verschenen de P.A.N. –mannen in openbaarheid, met een blauwe overall en oranje mouwband waar PAN op stond. Ze werden toen ook wel de brigade blauwe jagers genoemd. Wellicht omdat ze op jacht gingen naar foute Nederlanders]
7 okt. Het huis op de Lijnd is weer zover dat het woonbaar is.
8 okt. Met Janus naar Geldrop; tamelijk druk verkeer. Weinig gebeurd in Geldrop.
9 okt. M[aandag]. De gehele dag rijden troepen voorbij.
10 okt. De gehele dag regen.
11 okt. Mooi weer, met Liesje [zijn zusje] naar Reusel [zij zat daar op kostschool]. Hier zijn ontzettend veel stukken.
12 okt. D[onderdag]. Weer komen hier vele en zware tanks voorbij.

Eerste pagina van het originele dagboek.